

PRELJSKE PISME

INSTITUT „IVAN ANTUNOVIĆ“
Etnološki odjel

KUD „BUNJEVAČKO KOLO“
Istraživačka sekcija

SUBOTICA, 1993.

U povodu sto godišnjice prvog izdanja Pučke kasine 1893. god.

Slog: **Comptone**, Tisak: Old Print, Subotica

BUNJEVAČKE RIČI

Bunjevačke riči drage
tako zvonke, pune snage,
lepršave, tihe, blage,
vedre, tužne — uvik drage.

Riči ove izabrane
nose zato mnoge rane,
al' govore na sve strane:
Hrvatskog smo stabla grane!

U njima je dah miline,
plodnost drage nam nizine,
približuju sve daljine,
u njima je dar blizine.

U njima je šapat žita
u njima je rosa skrita,
u njima su vruća lita,
zima injem obavita.

Oj, Bunjevci, ne spavajte!
Blago svoje ne bacajte,
prošlost našu obnavljajte
bunjevačku rič čuvajte!

Blaženka Rudić

(Ova pjesma je pročitana na Velikom prelu
u Subotici, 1. II 1992. god.)

PUČKA KASINA

Pučka kasina je priredila prvo „Veliko prelo“ u Subotici na Marin, 2. veljače (februara) 1879. god. u hotelu „Pešta“.

Narodni pokret i preporod pod vodstvom biskupa Ivana Antunovića u Kaloči imao je svoje iskrene pristalice među rodoljubima u Subotici na čelu sa Bozom Šarčevićem. Na Bozin poziv grupa uglednih ljudi sastala se u kancelariji advokata Age Mamužića i dogovore se da će osnovati kulturnu ustanovu kojoj će dati ime „Bunjevačka pučka kasina“. Zatim je ta grupa rodoljuba pod vodstvom Age Mamužića izvršila potrebne pripreme. Sastavili su pravila Kasine i organizirana je osnivačka skupština u proliće 1878. god. Izabrana je uprava: pridsidnik Đeno Dulić, perovođa Ivan Rožić, blagajnik Bodo Kujundžić, knjižničar Joso Kujundžić, odvjetnik (pravni zastupnik) Ago Mamužić i Odbor starešinstva od 33 člana.

Na skupštini su pročitana i prihvaćena pravila Bunjevačke pučke kasine i podnešena su Ministarstvu unutarnjih poslova radi odobrenja.

Nakon propisanih 40 dana Bunjevačka pučka kasina je počela svoj rad i s oduševljenjem je pozdravljena u najširim krugovima uglednih bunjevačkih obitelji. Ali, kod protivnika je izazvala veliko ogorčenje i tražili su od ministra da ne odobri pravila, jer je to opasna ustanova sa slavenskim idejama. Zato je veliki župan Deže (Dezsö) Gromon u ime Ministarstva unutarnjih poslova, u prisutnosti varoške uprave i policije raspustio i zatvorio Bunjevačku pučku kasinu.

To nije obeshrabrilo starešine Kasine. Oni se sastanu u pisarni Age Mamužića i dogovore se da će poslati žalbu u Ministarstvo zbog ovakvog postupka, a Ago Mamužić će lično otići u Budimpeštu i tražiti audijenciju kod Kolomana Tise, koji je tada bio pridsidnik vlade i ministar unutarnjih poslova.

Tako je učinjeno. Ago Mamužić je otišao u Ministarstvo i pridsidniku vlade je objasnio zadaću i ciljeve Bunjevačke pučke kasine. Objasnio je stavove bunjevačkih vođa i njihovu spremnost da će na izborima podržati vladine zastupnike.

Moćni Koloman Tisa (Tisza) odlučio je da će izići u susret bunjevačkoj molbi pod uvjetima da daju podršku vladinim zastupnicima na budućim izborima. U pravilima triba opširnije obrazložiti ciljeve te ustanove, a njezino ime neka bude „Pučka kasina“.

Ago Mamužić na povratku u Suboticu obavistio je starešine Kasine o svom pohodu kod pridsidnika Tise, koji je 19. rujna (sept.) 1878. god. vratio pravila da se dopune i promini ime, neka bude „Pučka kasina“.

Već 15. listopada (oktobra) 1878. god. dopunjena i popravljena pravila poslata su u Budimpeštu i 2. studenog (novembra) 1878. god. pridsidnik i ministar Koloman Tisa vlastitim potpisom odobrio je pravila Pučke kasine.

Njeno svečano otvaranje bilo je te godine, 15. prosinca (decembra) na Materice, a poslije toga bila je svečana večera na kojoj su bile bunjevačke starešine i sva uprava.

Tokom godina Pučka kasina je postala izvor i središte svega što je korisno učinjeno na kulturnom i društvenom području među Bunjevcima u Bačkoj. Sve što je organizirano, sve je u njoj počelo. U Kasini su radili i surađivali svi rodoljubi, bunjevački, hrvatski književnici i kulturni radnici. Prostor mi ne dozvoljava da navodim sva ta časna imena.

Osnivanje Pučke kasine oduševljeno je pozdravio biskup Ivan Antunović i poslao je veliko pismo („knjigu“) pridsidniku Đeni Duliću i iznio je svoje misli o zadacima Pučke kasine i njenom radu na području kulture i prosvite, jer to je najsigurniji put do slobode. Naglasio je neka se Pučka kasina ne bavi politikom, jer mađarska vlada to neće dozvoliti, nego će opet njena vrata zatvoriti. Starešine su sasvim ozbiljno shvatili ovu opomenu.

Pučka kasina je 1904. god. preselila u vlastitu kuću (danas ulica Petra Drapšina br. 5) i tamo je ostala do kraja svoga rada posli drugog svitskog rata.

KUD „Bunjevačko kolo“ koje danas lipo i dobro radi među Bunjevcima — Hrvatima u Subotici, u Bačkoj i daleko šire, od svog osnutka 1970. god. među svojim sekcijama ima u planu da osnuje sekciju „Pučka kasina“.

Zbog raznih uzroka i poteškoća to nije sada ostvareno. Zato bi uprava Društva trebala sve učiniti da se ta želja ostvari. U prostorijama restorana u zgradi Društva (Subotica, Preradovićeve ul. br. 4) postoje idealni uvjeti da mladi i stariji tamo navrate u popodnevnim i večernjim satima pa malo podivane i pročitaju razne novine, a uz to po želji nešto i popiju.

U ovo razbijeno vreme ljudi su najviše željni prijateljstva i druženja. Svakom čoviku je drago ako može malo u miru lipo podivaniti sa svojim prijateljima i poznanicima. Uz to bi tamo mogla biti prilika i za razne dogovore.

Zato neka uprava „Bunjevačkog kola“ o tom razmisli i sve učini da obnovi „Pučku kasinu“, jer svi smo željni ljudskog druženja i lipi' riči.

„VELIKO PRELO“

Prva velika priredba posli osnivanja Pučke kasine na poticaj Age Mamužića i njegovih suradnika bilo je „Veliko prelo“ na Marin, 2. veljače (februara) 1879. god. u Subotici u hotelu „Pešta“. Ovoj javnoj zabavi i priredbi dali su ime prema obiteljskom prelu koje su dide i majke priređivali svojoj dicit i unučadima.

Za tu svečanost student filozofije, Nikola Kujundžić (1861—1906). napisao je preljsku pismu „Kolo igra, tamburica svira“, koju je komponirao Stipan Mukić (1838—1903). Na početku zabave ovu pismu je pivalo i sviralo 24 tamburaša. Od tada pa do naših dana ta pisma,

kao prava bunjevačka himna, piva se na prelu i na brojnim drugim svečanostima.

(Nikola Kujundžić je otišao u bogosloviju u Kaloči i zaređen je za svećenika 26. lipnja (juna) 1884. god. Umro je kao župnik u Bajmoku, 22. siječnja (januara) 1906. god. Sastavio je šest preljskih pisama).

U Subotici je svake godine na Marin, 2. veljače održavano „Veliko prelo“ sve do prvog svitskog rata (1914—1918.). Osim zabave i okupljanja, ovo prelo je pomagalo u buđenju i održavanju narodne i rodoljubne svisti Bunjevaca. To je bila prilika da se starešine sastanu i malo podivane uživajući u lipoti naše mladeži.

Posli prvog svitskog rata, u novoj državnoj zajednici Južnih Slavena priređivana je ova zabava, ali prelo su priređivala i ostala hrvatska društva, pa je u toku poklada bilo više prela u Subotici i Somboru.

Za vrime drugog svitskog rata i u posliratnom periodu uništene su mnoge vridnosti iz naše narodne tradicije, pa su tako nestala i prela kao narodna zabava mladeži i kao kulturna priredba.

Na sriću, prela su se povukla u obiteljski krug i tamo su sačuvana sve do naših dana.

Kad su se pojavile nade da je nastupilo proliće u našem političkom i kulturnom životu, Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Bunjevačko kolo“, koje je osnovano u Subotici, 18. siječnja (januara) 1970. godine, organiziralo je veličanstveno „Veliko prelo“ u Sajamsko-sportskoj hali u Subotici početkom veljače 1971., 1972. i 1973. god. sa bogatim folklornim i kulturnim programom. Tada su priređena prela i u Hrvatskom domu u Somboru sa međusobnim gostovanjima Subotičana i Somboraca.

Ali, brzo je sve prošlo, jer tih godina po volji političara mnogo toga se prominilo, pa je nestalo i „Veliko prelo“ u Subotici, ali u Somboru se uspilo spasiti i dalje je održavano.

Tako su prolazile duge godine bez prela u Subotici. No, u novim demokratskim ozračjima KUD „Bunjevačko

kolo“ uspilo je obnoviti ovu lipu narodnu zabavu i priredbu pa je „Veliko prelo“ priređeno u Sportskoj hali u Subotici 19. veljače 1990. a zatim 9. veljače 1991. god. kada su nastupili poznati pivači i folklorna sekcija KUD „Bunjevačko kolo“, KUD „Matia Gubec“ iz Tavankuta i gosti iz Mađarske KUD „Santovo“ iz Hercegsantova. U subotu, 1. veljače 1992. god. održano je „Veliko prelo“ u dvoranama Népkör-a u Subotici.

Možemo sa radošću reći da i Somborci nastavljaju svoju tradiciju preljskog okupljanja. Tako je 24. veljače 1991. održano „Bunjevačko-šokačko prelo“, zatim 23. veljače 1992. god. u domu KUD „Vladimir Nazor“.

U novim političkim prilikama u Mađarskoj organizirano je prelo u Baji na Marin, 2. veljače 1991. god. a zatim 1. veljače 1992. god. u hotelu „Dunav“.

Također je prelo održano u pojedinim mistima u Mađarskoj: u Čavolju, 9. veljače 1992. god., u Aljmašu, 16. veljače 1992. god., u Čikeriji, 29. veljače 1992. god. u organizaciji KUD „Rokoko“.

U toku poklada 1993. god. planiraju se prela u Subotici, 30. siječnja (januara), u Baji, 6. veljače, u Aljmašu, 13. veljače, u Čikeriji, 20. veljače, u organizaciji KUD „Rokoko“, a u Somboru, 27. veljače u domu KUD „Vladimir Nazor“. Sve pozivamo da posjetite ove naše narodne zabave i priredbe.

Uprkos ovom žalosnom vrimenu kada rat pustoši pojedine naše krajeve uz neizrecivu bol i patnju djece i odraslih, treba sve učiniti da se sačuvaju ovi naši lipi običaji i da se prela održavaju, jer prela su prijateljsko druženje koje svi želimo u ove dane koji su puni mržnje.

Osobito treba čuvati obiteljska prela da pomognu okupljanju i ozdravljenju naših obitelji kao osnovnoj i najvažnijoj narodnoj zajednici.

Subotica, 22. XI 1992.

Bela Gabrić

PRELJSKE PISME

Pisma Kasinska.

/Pivana prvi put pri otvoru P. Kasine
1878./

Podvikuje bunjevačka Vila,
Iz oblaka razastrla krila:
Oj Bunjevče probudi se sada,
Starešino subatičkog grada!

Kad ti vidiš cimer od Kasine,
Der proslavi bunjevačko ime,
I pohiti da s' upišeš tamo,
Tebe zovu braća već ovamo.

Nemoj brate ti oklivat tako,
Već zapiši tvoje ime 'vako:
„Ja sam sinak subatičkog grada,
Neću više da moj narod strada!“

Da ne znadu još ni da ga ima,
Jer ja hoću da ga svaki štima!
Ne zovemo samo bogataše,
Već i manje stanovnike naše.

I držimo se skupa sloge tvrde,
Ne dajmo se da nas drugi grde.
Nejma više tu kod nas partaje,
Ko je počo i onaj se kaje.

Već Bunjevče hodi vamo pobro,
Pa ćeš vidit da će biti dobro:
U kasinu upiši se sada,
Da i tvoje dično ime vlada!

Zove tebe društvo od Kasine:
„Oj Bunjevče, subatički sine,
Ako bude u nas sloga taka,
Bunjevačka bit će snaga jaka!“

I dođite i vi gospodari,
Kojigodir za Bunjevce mari,
A kojigod Bunjevce ostavi,
Ti prokletstvo na njega postavi.

Ter im reci da su izrodice,
Bunjevačkog roda izdajice;
Bunjevac Bunjevca koj pokudi
Bog mu dao odmah da poludi.

PRVA PISMA

/Pivana prvi put na prvom „Velikom
prelu“ 1879./

Kolo igra, tamburica svira,
Pisma ječi, ne da noći mira;
Svud se čuje, svud se šorom znade,
Da Bunjevac dušu ne izdade;
Veseli se — svaki mu se divi,
Nek se znade da Bunjevac živi!

Nije majka rodila sinaka
Ko što j' sinak divnih Bunjevaka;
Nit će majka roditi junaka
Ko Bunjevca, taka veseljaka;
Kolo vodi — svaki mu se divi —
Nek se znade da Bunjevac živi!

Ni divojke ne biše u nane
Ko što j' ćerka bunjevačke grane;
Svilu nosi, a zlatom se krasi,
Crne oči, crne su joj vlasi;
Kolo igra — svaki joj se divi —
Nek se znade da Bunjevac živi!

Ori pismo, tambur tamburice,
Nek se čuju daleko ti žice;
Nek se gori a i doli znade
Da Bunjevac dušu ne izdade;
Prelo kupi nek se svaki divi,
Nek se znade da Bunjevac živi!

DRUGA PISMA

/1889./

Srićno, zdravo nek je Prelo,
Srićna, zdrava gostba;
Ko do sada, tako sada —
Bože daj — i odsad!

Dok je glave na rameni,
Da bude i Prela —
Što je pravo, nek je zdravo,
Neka je veselja.

Nek se svitli, časti Prelo,
Običaj stari,
Običaji praotaca
Nek se častne stvari!

Naših vlastnih praotaca
I naših pramajka
Nek se časti spomen častni
Kao od postanka!

Slava nek je prahu njevom,
Spomen nek mu živi,
Dok se znade da imade
Bunjevaca živih!

Srićne, zdrave prelje bile,
Srićni, zdravi preljci;
Popredite kola
Veselo Bunjevci!

TREĆA PISMA

/1891./

Didovi nam iz daleka,
Ondud gdi je Buna reka;
Pleme nam je starodavno,
Kako davno tako slavno,
Davor oj Bunjevče!

Od Turaka su podnosili,
Al' se nisu podložili;
Ponela ji srića vamo,
Kao što se svi uzdamo,
Davor oj Bunjevče!

Sloboda jih dočekala,
Svakom svašta rado dala,
I pustara a i sela,
Do Budima gore bela,
Davor oj Bunjevče!

Svoj andžar su odklonili,
Kad se Turci poklonili.
Željni bili odpočitka,
Nek zahrđe sablja britka,
Davor oj Bunjevče!

Te polako, po tenane,
Odpočeše nove dane;
Novi dani lipi bili
Te se svakom omilili,
Davor oj Bunjevče!

Te polako, po tenane,
Provodiše nove dane;
Nit patio, nit radio
Da se nije veselio,
Davor, oj Bunjevče!

Veselje je opće blago,
A prelo je svakom drago,
Kako tvojim didovima,
Tako tvojim sinovima,
Davor oj Bunjevče!

Na noge haj: poigrajte,
Na noge haj: popivajte,
Jedno drugom ruku dajte,
Nikome se ne podajte!
Davor oj Bunjevče!

ČETVRA PISMA

/1892./

Čuj Bunjevče, vesel glas,
Ustaj, ne oklivaj,
Ajd u kolo, ajd na Prelo,
Veso se odzivaj!
Na noge svojski, braćo,
Kasina zove!

Oj Bunjevke vesele,
Na noge ustajte,
Sestre mile braće lipe,
S braćom poigrajte!
Na noge svojski, sestre,
Kasina zove!

Oj mladeži vesela,
Nigdi tebi para,
Gdi se piva, gdi se igra,
Gdi se kolo stvara,
Na noge svojski, dico,
Kasina zove!

Oj venjeri svitlite
Sveg Velikog Prela,
Igrat će se, pivat će se
Do jutra do bela.
Na noge svojski, složno,
Živilo Prelo!

PETA PISMA

/1893./

Sad je nama svetčan dan,
Svanuo nam Marin-dan; —
Veselje nam nastaje,
Prelo nam se sastaje —
Prelo naše veliko.

Vrh Kasine nov barjak,
Svud se znade, to je znak:
Kasina nas sve želi,
Da se s nama veseli —
Mili brate, Bunjevče.

I ko j' stari, i ko j' mlad,
Svi na prelo ajdmo sad,
Sad je petnajst godina,
Odkako je Kasina —
Mili brate, Bunjevče.

Živila nam Kasina
Još sijaset godina;
Živila nam Kasina,
Skupština starešina,
Još sijaset godina!

ŠESTA PISMA

/1893./

Skupila se braća
Od svud naokolo;
Skupile se sele
U narodno kolo,
U kićeno kolo.

Dvistolitna patnja
U taj čas nas prođe
Kad vidimo naše
Složne kolo-vođe
Složne kolo-vođe

U narodnom kolu
Tamburice zveče,
Po našem kraju
Davor — pisme ječe,
Davor — pisme ječe.

Sloga, ljubav žarka,
Te nas zvizde vode,
Naša je budućnost
Plemeniti rode,
Bunjevački rode!

Dok se skladna pisma
S našeg praga kreće,
Ne bojmo se, braćo,
Rod propasti ne će,
Rod propasti ne će!

Naše cure, momci
U kolu su prvi,
Nek se vidi, znade
Da su naše krvi,
Da su naše krvi!

Naše je veselje,
Naše je i prelo,
Zdravo, složna braćo,
Naše pleme celo,
Zdravo pleme celo!

Dok nam stoji, cvate
Subotica bela,
Biti će veselja
I narodna prela,
Bunjevačka prela!

Napomena:

Ove preljske pisme sastavio je Nikola Kujundžić (1861.—1906.), a objavila ih je Pučka kasina u maloj zbirci pod naslovom „Pisme preljske“ u Subotici, 1893. god. prigodom petnaestog „Velikog prela“. Priključena je pisma prilikom svečanog otvaranja Pučke kasine u Subotici, na Materice, 15. prosinca (decembra) 1878. god. „Podvikuje bunjevačka vila“.

ŽEDAN SALAŠ

Tu, di je kadgod
bilo more
rasula se tarana mora
i nikla lipa rič bunjevačka
i salaši.

A rič fali
tri frtalja riči mi još fali
pa da cilom svitu kažem
šta je salaš bunjevački.

Tragač knjiga glavom iscipo
kuckalovu škulu kerlovo
bilim svitom leventovo
a salaš se divanu mom
ko razgaljen pućak panju opiro.
I onda za poklade
dospiven a zaposlen
u slime čiste sobe zagledan
a i prelo je bilo

— — — — —
Salaš, derane moj
tilom upamti, dušom upamti
salaš to je
bunjevačka Mona Liza.

Zbunjeno ponavljam
ponavljam u sebi
da, ponavljam
da huncucki osmih njive
salaš to je.

Riči više nemam
al' sliku u srcu nosim
a i grlo zalit tamburicom triba
i opet je Veliko prelo
i opet je zgodna zgoda
da šinšok
od pisme, kola i sigre
niz krste izbije
jer salaš je to
huncucki osmih njiva.

Spivano za „Veliko prelo“
u Subotici, 19. veljače 1990.
Vojislav Sekelj
(odlomci)

POZDRAV VELIKOM PRELU

1991. god.

(u povodu 112 godina
prvog Velikog prela)

Faljen Isus, čeljadi! Sa
svi' strana!
Sve nas rodi naša nana! ...

Dobro došli, dragi gosti!
Ne smi niko sad da posti!

Svako teško nosi sebe ...
Kad ga drugi keča, grebe ...

Pa u srcu povist cvili ...
Tamburica sve pomiri ...

Zato:
Iskvrcaću kolo zdravo!
Jel je pramdid tute stajo!

Ardale me siku, kroje ...
Al' se ne dam! Sve mi
bolje!

U zvaniji furt sve solu
Blendo šešir skida volu?

Ja bećarac pivam njemu,
Nek on drće u vrimenu!

Kad lumpujem bižte s puta!
Duša moja bajkom luta!

Kad u pismi širim ruke,
Otpadadu s čela muke!

Stoji baćkoš moj na gredi ...
Drži nebo ... pa ga gledi ...

Zauzdo je sve kajase!
Vrime stoji! Glede snaše!

Na dlan vabi jednu 'ticu,
Našu diku: Suboticu!

Sletla ona usrid prela!
Vikovičnost tu donela!

Svirajte sad tamburaši!
Nek se patos sav zaprašiš!

Čestitam vam Vel'ko prelo!
Nek je lipo i veselo!

Subotica, 9. II 1991.

Ivan Pančić

POZDRAV „PRELU '92“

Dobro došli mili gosti.
Pristupite slavnoj gozbi!
trepte srca i damari,
stari, mladi gospodari.

Prid ulazom ovog „hrama“
ostavite brige, boljke;
pridajte se svim igrama,
mladi momci i divojke.

Bit će bolje od nevolje
kad se jave tamburice
zagrljene s ravnim poljem
subotičke okolice.

Stigla zima dokolice,
vilovita poskočica;
nasmijane mile prelje
zovu momke na veselje.

Stolovi su lakokrili
ponudili jila, pila
dobrostiva kao njiva.
Nek se svira, nek se piva!

A salaši ko bandaši.
Svaki salaš sriću traži.
U daljini vitar snažni,
hitar fijek još na straži.

Subotica golubica
zlobnicima odstupnica
širi krila iznad njiva,
s nama svima živa bila!

Dok je pisme i svirača,
mirna Bačka bunjevačka
i svih ljudi dobre volje,
bit će bolje, bit će bolje.

Ostavimo bojna polja,
Historiju Akropolja;
histerija nema nade,
Bunjevaka još imade.

Neka živi naša mladež,
naše baće, naše nane,
nek su vidre naše dide,
stabla, grane nek se vide.

Pisma ova od Jakova
pozdrav nosi, sitna slova.
Gosti siti, domaćini
svi u kolu ponositi ...!

Jakov Kopilović

/Pisma je pročitana na početku „Velikog prela“ u Subotici 1. veljače 1992./